

**Εθνογραφία και Λαογραφία,
Αποικιοκρατία και Σπουδές Περιοχής**
Χειμερινό εξάμηνο 2023-24

**Η Λαογραφία
ως η μελέτη του «Εαυτού»**

Ιωάννης Μάνος

Σπουδές Περιοχής, εθνογραφική έρευνα πεδίου και ανθρωπολογική ανάλυση

■ Σπουδές Περιοχής (area studies)

- Η συνδυαστική μελέτη ολόκληρων γεωγραφικών περιοχών μέσα από διαφορετικά επιστημονικά πεδία

■ Συνθήκες εδραίωσής τους στο Δυτικό κόσμο (2ο μισό του 19^{ου} αι.)

- Ευρωπαϊκή Αποικιοκρατία
- Εξελικτισμός

■ Επιπτώσεις

- Παγίωση σχέσεων εξουσίας
- Εδραίωση της πολιτισμικής ηγεμονίας της Δύσης επί των «Άλλων», ευρωπαϊκών και μη, κοινωνιών και πολιτισμών

Ενότητες του σημερινού μαθήματος

- Κοινωνικο-ιστορικά, πολιτικά και οικονομικά συμφραζόμενα (2ο μισό του 19ου – αρχές 20^{ου} αι.)
- Προς την εθνική αυτογνωσία και την ελληνική ταυτότητα: Λαογραφία και η μελέτη του «Εαυτού»

Ιστορικά και κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα

(2ο μισό του 19ου – αρχές 20^{ου} αι.)

■ Ευρωπαϊκή Αποικιοκρατία

- Σύστημα διακυβέρνησης περιοχών του κόσμου από ευρωπαϊκά κράτη για τον έλεγχο πλουτοπαραγωγικών πηγών, αγαθών και ανθρώπων

■ Βιομηχανική επανάσταση

- Τεχνολογική και οικονομική πρόοδος της Δυτ. Ευρώπης

Ιστορικά και κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα (2ο μισό του 19ου – αρχές 20^{ου} αι.)

■ Κοινωνικός εξελικτισμός

- Οι μη δυτικές κοινωνίες ως κατώτερα στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης
- Η Δυτική Ευρώπη το απόγειο του ανθρώπινου πολιτισμού
- Η αποικιοκρατία ως ένδειξη πνευματικής ανωτερότητας, οικονομικής και τεχνολογικής παντοδυναμίας

■ Εθνικές επαναστάσεις

- Η εμφάνιση εθνικιστικών κινημάτων και η δημιουργία εθνικών κρατών έπειτα από ένοπλες συγκρούσεις

Προς την εθνική αυτογνωσία και την ελληνική ταυτότητα: Λαογραφία και η μελέτη του «Εαυτού»

Συνθήκες για την ανάγκη συγκρότησης και ανάδειξης της ελληνικότητας (2^ο μισό του 19^{ου} αι.):

- *Η μετάβαση από την αυτοκρατορία στα έθνη-κράτη και η εφαρμογή εθνικών πολιτικών για την μετατροπή πολιτισμικά ποικιλόμορφων πληθυσμών σε πολίτες-μέλη του έθνους*
- *Η εμπέδωση της εθνικής ταυτότητας και η ανάδειξη των χαρακτηριστικών που στοιχειοθετούν τον εθνικό πολιτισμό*

Προς την εθνική αυτογνωσία και την ελληνική ταυτότητα: Λαογραφία και η μελέτη του «Εαυτού»

Συνθήκες για την ανάγκη συγκρότησης και ανάδειξης της ελληνικότητας (2^ο μισό του 19^{ου} αι.):

- Εγκαθίδρυση της εθνικής ανεξαρτησίας
 - Βάση η αντίληψη ότι οι τότε σύγχρονοι Έλληνες ήταν απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και είχαν ιστορικά δικαιώματα στην περιοχή
- Η θεωρία Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράγιερ για την άρνηση της φυλετικής καθαρότητας των Ελλήνων του 19^{ου} αιώνα και της καταγωγής τους από τους αρχαίους Έλληνες (βλ. "Ιστορία της χερσονήσου της Πελοποννήσου κατά τους Μεσαιωνικούς Χρόνους" και «Περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων»)

Προς την εθνική αυτογνωσία και την ελληνική ταυτότητα: Λαογραφία και η μελέτη του «Εαυτού»

- Συνθήκες για την ανάγκη συγκρότησης και ανάδειξης της ελληνικότητας (2^ο μισό του 19^{ου} αι.):
 - *Εθνική αναγέννηση μέσα από την αναζήτηση του παρελθόντος και την επανασύνδεση με το λαϊκό πολιτισμό*
 - *Η εθνική ταυτότητα ως σύνολο κοινών πολιτισμικών χαρακτηριστικών*
 - *Ο λαός ως σύνολο των ατόμων που εκφράζουν εξέφραζαν τις αυθεντικές και αμόλυντες αξίες του ελληνισμού*

Προς την εθνική αυτογνωσία και την ελληνική ταυτότητα: Λαογραφία και η μελέτη του «Εαυτού»

- Συνθήκες για την ανάγκη συγκρότησης και ανάδειξης της ελληνικότητας (2^ο μισό του 19^{ου} αι.):
 - Έμφαση στη γλώσσα, την ελληνική παιδεία, την κλασική Ελλάδα και την αγροτική ζωή, ως την κοιτίδα του εθνικού πολιτισμού για να επιτευχθεί η εθνική συσπείρωση και ομοψυχία
 - Δημιουργία των πολιτισμικών και γεωγραφικών ορίων, τα οποία προσδιορίζουν ποιος συμπεριλαμβάνεται και ποιος αποκλείεται από την εθνική συλλογικότητα.

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

Λαογραφία, ως η μελέτη του «Εαυτού»

- Οργανωτική αρχή η ανάδειξη της πολιτισμικής συνέχειας
 - Έμφαση στην ομοιότητα
 - Εστίαση στις αγροτικές κοινωνίες

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

- Στράτευση της ιστορίας, λαογραφίας, αρχαιολογίας
- Έμφαση στα «επιβιώματα», τα πολιτισμικά στοιχεία που:
 - ιστορικά αποδεικνύουν τη σχέση και τη συγγένεια των Νεοελλήνων με την αρχαιότητα
 - δεν έχουν υποστεί προσμείξεις από ‘κατακτητές’ ούτε είναι δάνεια από γειτονικούς λαούς

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

- Ο «λαός» της υπαίθρου ως σύνολο των ατόμων που εκφράζουν τις αυθεντικές και αμόλυντες αξίες του ελληνισμού
- Ο «λαϊκός πολιτισμός» είναι ένα σύνολο επιβιώσεων από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό
- Σκοπός της λαογραφίας η καταγραφή, συλλογή και μελέτη τους για να αποδειχθεί η συνέχεια

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

- Η λαογραφική επιστήμη ως εργαλείο για την «εθνική αυτοεπίγνωση»
 - Στόχος η «διαπαιδαγώγηση» του «λαού»

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

- Κάθε τοπική πολιτισμική έκφραση αποτελούσε παράδειγμα για την αναγωγή και επιβεβαίωση της εθνικής κλίμακας.
- Η έμφαση δόθηκε στα μνημεία του λόγου εξαιτίας των φιλολογικών καταβολών της και τα διάσπαρτα επιλεγμένα στοιχεία από κάθε κοινότητα εντάσσονταν σε ευρύτερες γεωγραφικές και ιστορικές αναγωγές.

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

- Πολιτικός στόχος ήταν η τεκμηρίωση της εθνικής ενότητας
- Αντίληψη για τη διαχρονία και τη γραμμική αντίληψη του χρόνου για τη συνέχεια του έθνους.
- Αναζήτηση της ομοιότητας γιατί έτσι επιβεβαιώνονταν η εθνική ταυτότητα που γίνονταν κατανοητή ως η συνέχεια στο χρόνο και η ενότητα στο χώρο
- Η λαογραφική επιστήμη ως εργαλείο για την «εθνική αυτοεπίγνωση»

Η θεμελίωση της Λαογραφίας και ο «εθνικός ρόλος»

Νικόλαος Πολίτης (1852-1921)
Ιδρυτής της Ελληνικής Λαογραφίας

Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών,
Ιδρυτής της Λαογραφικής Εταιρείας
Εκδότης του περιοδικού Λαογραφία (1909)
Ιδρυτής του Λαογραφικού Αρχείου (ΚΕΕΛ)

Η συλλογή λαογραφικού υλικού στις αρχές του 20^{ου} αι.: Τοπικές πρωτοβουλίες, προσλήψεις και ιδεολογικό πλαίσιο

«Κρητικός Λαός» (Μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό, Ηράκλειο Κρήτης, 1909)

«...μηνιαίον λαογραφικόν γεωργικόν και τερπνής ηθικοκοινωνικής ύλης περιοδικόν... [για τα] ήθη και έθιμα κατά πρώτον λόγον και δεύτερον [τ]η γλώσσα... [ως τα στοιχεία του πολιτισμού που αποδεικνύουν την] εθνική καταγωγή παντός λαού»

Τονίζουν την «ανάγκην της συστηματικωτέρας και επιστημονικωτέρας ερεύνης [καθώς] η μελέτη του βίου και καθόλου των διαφόρων εκδηλώσεων της Ελληνικής ψυχής κατέστη σήμερα ανάγκη εθνική»

Η συλλογή λαογραφικού υλικού στις αρχές του 20^{ου} αι.: Τοπικές πρωτοβουλίες, προσλήψεις και ιδεολογικό πλαίσιο

«Κρητικός Λαός» (Μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό, Ηράκλειο Κρήτης, 1909)

[Θα συμπεριλαμβάνονται] *«οι θησαυροί της δημόδους φιλολογίας, η γλυκεία των ορεισιβίων ποίησις, τα έπη τα υμνούντα τους υπέρ της πατρίδος πεσόντας...οι γραφικαί και πλήρεις χάριτος ενδυμασίαι των ευσταλών κατοίκων των απότομων βράχων και κορυφών των υψικαρήνων ορέων των Ελληνικών χωρών».*

[Από το περιοδικό] *«θα παρελάσσωσι ζωντανά αι εικόνες της ζωής των λεοντοθύμων αγωνιστών των χιονοσκεπών ορέων της Κρήτης συγκρινόμεναι προ τον βίον της Κύπρου και των λοιπών Ελληνικών χωρών»*

Η συλλογή λαογραφικού υλικού στις αρχές του 20^{ου} αι.: Τοπικές πρωτοβουλίες, προσλήψεις και ιδεολογικό πλαίσιο

«Κρητικός Λαός» (Μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό, Ηράκλειο Κρήτης, 1909)

[Έχει στόχο τη] «διάσωσιν των προγονικών κειμηλίων των τε πνευματικών και υλικών...», τα οποία «διαρκώς απόλλυνται...και ολοέν μεταβάλλονται ένεκα του νεωτέρου πολιτισμού»

[Για αυτόν που ζει σε πόλεις] «εις το παρελθόν ηδέως αναμιμνησκόμενος του μικρού χωρίου...τα παραμύθια και αι παραδόσεις θα επαναφέρωσιν εις την μνήμην πάντων την γραίαν μάμμην ή τον σεβαστόν πάππον διηγούμενον εις τους μικρούς νεοσσούς τα κατορθώματα των τουρκομάχων ηρώων»

Η συλλογή λαογραφικού υλικού στις αρχές του 20^{ου} αι.: Τοπικές πρωτοβουλίες, προσλήψεις και ιδεολογικό πλαίσιο

«Κρητικός Λαός» (Μηνιαίο λαογραφικό περιοδικό, Ηράκλειο Κρήτης, 1909)

Ο Ν. Πολίτης απαντά στους εκδότες του περιοδικού σε σχετική αλληλογραφία

«Η σκέψις περί εκδόσεως Λαογραφικού περιοδικού συγγράμματος εν Κρήτη...μαρτυρεί ορθήν αντίληψιν ανάγκης εθνικής, η δε εκτέλεσις αν όντως κατορθωθή η έκδοσις, όπερ εκ καρδίας εύχομαι, θα δείξη και εν τούτω την Κρήτην προπορευομένην του άλλου Ελληνικού εν τη θεραπεία των εθνικών αναγκών. Διότι ανάγκη εθνική αληθώς είναι η δια της μελέτης του βίου του Ελληνικού λαού και δια της σπουδής των ποικίλων εκδηλώσεων της Ελληνικής ψυχής αναγνώρισις των ακραιφνώς εθνικών στοιχείων, η επίγνωσις του εθνικού χαρακτήρος και η αποκάλυψις των αλλοιούντων ή διαστρεφόντων αυτόν εθνείων επιφυμάτων»